

DEKLARATION FÖR EN NY EUROPEISK VATTENKULTUR

av REINHOLD CASTENSSON, Tema Vatten, Linköpings universitet, 581 83 Linköping
e-post: reica@tema.liu.se

I kölvattnet av den pågående implementeringen av EUs ramdirektiv för en ny vattenpolitik (2000/60/EG) har frågor om rättvis vattenfördelning, vägar att förhindra fortsatta överuttag av grundvatten, marknadsprissättning av vatten, eliminering av skadlig vattenpåverkan från pågående markanvändning, effektivare konfliktlösnings-sätt m.fl. diskuterats allt intensivare bland vattenforskare.

Mot bl.a. denna bakgrund tog i januari 2004 forskare vid Fundación Nueva Cultura del Agua, Universitetet i Zaragoza med professor Pedro Arrojo i spetsen initiativ till formulering av en Deklaration för en ny europeisk vattenkultur. För att genomföra arbetet samlade han en europeisk vetenskaplig kommitté med arton vattenforskare från olika länder. Till den vetenskapliga kommittén knöts en referensgrupp med företrädare för ett 25-tal europeiska vattenmiljöorganisationer och en expertgrupp. Arbetet med att utveckla den nya europeiska vattendeklarationen skedde i nära samverkan med expert- och referensgruppen. Man behandlade i tur och ordning vattenförhållandena i Väst- och Centraleuropa, Medelhavsområdet och Östeuropa. Efter ett års intensivt arbete låg i mitten av januari 2005 texten till deklARATIONEN för en ny europeisk vattenkultur klar.

Det högtidliga antagandet och undertecknandet av deklARATIONEN ägde rum den 18 februari 2005 på Vetenskapsakademien i Madrid, se figur 1. Där deltog företrädare för EU:s enhet för vattenskydd, spanska regeringen och ett 70-tal forskare från europeiska universitet. Sammanlagt deltog 155 undertecknare från Storbritannien, Österrike, Tjeckien, Belgien, Cypern, Danmark, Finland, Frankrike, Tyskland, Grekland, Nederländerna, Ungern, Irland, Italien, Litauen, Polen, Portugal, Slovakien, Rumänien, Spanien och Sverige. Den fullständiga deklARATIONSTEXTEN finns att hämta på www.unizar.es/fnca/euwater. Nedan följer en översättning av sammanfattningen.

Deklaration om en ny europeisk vattenkultur – sammanfattning

Fler än 1.1 miljarder människor saknar tillgång till rent dricksvatten och över 2.4 miljarder saknar tillgång till säkra avlopp. Den fortgående försämringen av de globala vattenekosystemen har medfört ökande antal sociala och politiska konflikter världen över. Att nå uthållig, jämlik och demokratisk styrning och förvaltning av jordens vattentillgångar är en av de viktigaste utmaningarna för 2000-talets internationella samhälle. Vår övertygelse är att det internationella vetenskapssamhället måste involveras i denna diskussion utifrån tvärvetenskapliga utgångspunkter.

Denna utmaning kräver långtgående förändringar av våra värdeskalor, vår natursyn, våra etiska principer och

vår livsstil; kort sagt, det behövs ett kulturellt nytänkande som vi kallar *Den nya europeiska vattenkulturen*. Den kännetecknas av en helhetssyn på vattenekosystemen. Vattnets många inneboende dimensioner måste beaktas bättre, som till exempel vattenvändningens etiska, miljömässiga, sociala, ekonomiska, politiska och emotionella dimensioner. Den självklara universella principen om *respekt för allt levande* måste beaktas vid allt nyttjande av vattnet i floder, sjöar, mark och grund. Vattentillgångarna är vårt gemensamma naturarv och ska därför förvaltas gemensamt av demokratiska offentliga organ så att vattentillgångarna tillförsäkras en långsiktigt uthållig förvaltning.

Under 1900-talet var den förhärskande principen människans *behärskande av naturen*. Den har i sin tur medfört en endimensionell, produktionsinriktad syn på

Figur 1. Vid antagandet av deklarationen för en ny europeisk vattenkultur deltog sammanlagt 155 undertecknare.

vattenanvändningen och förvaltningen av vattentillgångarna. Som följd av detta synsätt har en rad vattenproblem uppstått:

- Överuttag av ytvatten, dränering av naturliga vattensmagasin, förorening av vitala vattenkällor, förändring via stora infrastrukturprojekt av yt- och grundvattenflödena;
- Överexploatering och förorening av grundvatten;
- Försämring av vattnets beskaffenhet till följd av föroreningar från pågående markanvändning;
- Konflikter mellan människor och grupper till följd av bristande respekt för människors självklara rätt till rent vatten eller till följd av omfattande tvångsförflyttning av människor vid genomförandet av storskaliga vattenprojekt;
- Politiskt-administrativa kriser till följd av
 - bristande samstämmighet om de principer och etiska värden som ska vara ledstjärnor vid utformning och genomförande av politik för vattenanvändningarna.
 - medborgarnas bristande inflytande och ointresse beroende på svagheter i de beslutsprocesser som rör utformning, genomförande och kontroll av vattenpolitiken.

Den pågående klimatförändringen förutses medföra nya vattenhot som måste tas på allvar. I alla vattenprojekt måste försiktighetsprincipen tillämpas. Speciellt viktigt är att utveckla alternativ till storskaligt, traditionellt vattenbyggande och att satsa på att återställa förstörda eller skadade vattenekosystem.

EU:s ramdirektiv för vatten och en Ny vattenkultur

Europeiska unionens ramdirektiv för vatten är ett av de mest framstående exemplen på miljölagstiftning i världen. Vattendirektivets målsättningar rörande åtgärder för att komma tillrätta med vattenkrisen liksom dess många avsikter och förslag står alla i samklang med den Nya vattenkulturen. Följande är exempel på detta:

1. De naturliga avrinningsområdena läggs till grund för vattenförvaltningen och ges tydliga och centrala målsättningar om att återställa en »god ekologisk status» av skadade ytvattenekosystem som floder, sjöar, laguner och våtmarker. I ramdirektivet för vatten utvidgas begreppet avrinningsområde till att även omfatta deltan, flodmynningar och kustnära vattenekosystem.
2. Introducerar nya kriterier för miljöekonomisk rationalitet i vattenförvaltningen med begrepp som miljöskuld, miljökostnad och knapphetsvärde.
3. Stärker medborgarnas inflytande och medbestämmande genom samråd och öppenhet inför vattenmyndigheternas beslut samt arbetar förebyggande.
4. Understödjer långsiktigt uthållig och likvärdig vattenförvaltning i avrinningsområden som i administrativt avseende berör två eller flera länder.

Dessa kriterier och målsättningar utgör en betydande ändring från de traditionella produktionsinriktade strategierna till bevarandestrategier med inriktning påushållning och effektivisering av vattenanvändningen, in-

förande av nya vattenbesparande tekniker, införande av skyddsföreskrifter för grundvatten och tillämpning av principerna för en uthållig vattenanvändning. Med ramdirektivet för vatten införs också nya förhållningssätt till risk för torka respektive översvämning.

Trots samstämmighet i dessa delar tar deklARATIONEN för en ny vattenkultur ett steg ytterligare i syfte att bidra till en helhetssyn på förvaltningen av vattenomloppet. Utan tvekan är det så att utmaningar som återföring av floder, sjöar, våtmarker och källor till sitt ursprungliga tillstånd skapar omistliga gemensamma värden som skönhet, livskvalitet och identitet. I anslutning till detta tror vi att högsta prioritet måste ges för att *införa en vattenetik* baserad på vattnets många olika funktioner och värden såsom:

- *Det livsnödvändiga vattnet.* Högsta prioritet ges till att förse alla människor med rent vatten och ordnad sanitet. Den ekologiska uthålligheten upprätthålls och garanteras genom effektivare vattenanvändning.
- *Vatten för gemensamma ändamål.* Till denna del hör vattenfunktioner för att upprätthålla och förbättra det allmänna hälsotillståndet. Denna vattenfunktion är nära knuten till social rättvisa och måste hanteras på ett effektivt och rättvist sätt.
- *Vatten för ekonomisk tillväxt.* Under denna rubrik samlas legitima vattenanknutna privat- och offentligägda företag. Vattnets funktion för ekonomisk tillväxt är nära knuten till individens rätt att öka sin levnadsstandard. Denna vattenfunktion måste tillgodoses på ett ur ekologisk synpunkt acceptabelt och ur ekonomisk synpunkt rationellt sätt.

Utmaningar och förslag

Utmaningen för Europeiska Unionen (EU) är att garantera ett effektivt genomförande av Ramdirektivet för en ny vattenpolitik. Det förutsätter:

- a) Försvar av *principen om icke-försämring* av vatten-ekosystemen då vattendirektivets regler omsätts i medlemsländernas vattenlagstiftning och vattenpolitik.
- b) Förhindra att medlemsländerna missbrukar karaktäriseringen »vattenområde starkt påverkat av människan».
- c) Anta tydliga kriterier som anger innebörden av vattendrag med »god ekologisk status» inom hela Europeiska Unionen.
- d) Garantera ett seriöst och successivt införande av principen *återställelsekostnad*.
- e) Försäkra att de institutionella förändringarna inom vattensektorn understödjer och tillåter en hög grad av medborgarinflytande i de vattenbeslutande organen.

Ur ett vidare internationellt perspektiv måste Europeiska unionen axla ansvaret för att bidra till att man i utvecklingsländerna etablerar vattenförvaltningar baserade på principerna om uthållighet, demokratisk styrning och medborgarinflytande. Insatser av denna typ bör aktivt bidra till att uppnå en multilateral demokratisk världsordning, och samtidigt aktivt bidra till att bekämpa fattigdom och ojämlikhet. För detta krävs:

- Aktiv medverkan till att med utgångspunkt från varje lands förutsättningar bidra till att stärka de lokala och regionala vattenmyndigheternas kapacitet och medborgarnas inflytande.
- Att förutsättningen för varje form av finansiellt stöd till dammbyggnader är att de villkor som uppställts av World Commission on Dams uppfylls.
- Understödja en internationell kodex för offentlig service som garanterar medborgarnas rätt till vatten på liknande sätt som den vi har i Europa.
- Vidta effektiva åtgärder för att vidga och förbättra undervisningen om vattenförhållanden. En ökad medvetenhet om vattenförhållandena är en av de grundläggande faktorerna för en förändring mot en ny vattenkultur runt om i världen.

Slutligen kan vi identifiera en rad personer inom det vetenskapliga och teknologiska forskarsamhället liksom inom Europeiska unionen i stort som deltar i diskussionen om att liberalisera vattendistributionen. Vår uppfattning är att oavsett vilken typ av vattenförvaltningsmodell som antas måste följande villkor vara uppfyllda.

1. För alla grundläggande vattentjänster måste det allmänna intresset av att alla har tillgång till rent och hälsosamt vatten överväga privatiserings- och marknadsintresset.
2. De pågående diskussionerna om privatisering av vattentjänsterna måste vidgas till en bred allmän debatt som inkluderar medborgare, intresseorganisationer, fackföreningar, konsumentorganisationer och andra berörda.
3. De utvecklingsmål som satts upp för det nya århundradet förutsätter att regeringar och internationella organisationer betraktar målen för det nya århundradet som delar landets offentliga ekonomi.
4. Offentliga och privata entreprenörer och operatörer underkastas demokratisk styrning och kontroll och att insyn och medbestämmande garanteras.
5. Internationella finansierings- och utvecklingsorgan bland OECD länderna bör inte fortsättningsvis föreskriva privatisering eller liberalisering för ge investeringsstöd till vattenprojekt. Istället bör de understödja de olika ländernas strävan att förverkliga utvecklingsmålen för det nya århundradet, främja demokratisering och medbestämmande, aktivt motarbeta korrup­tion och stärka de mänskliga värdena.

VATTEN – tidskrift för vattenvård

Officiellt organ för FÖRENINGEN VATTEN

- Redaktion:** VATTEN, Teknisk Vattenresurslära, Lunds Universitet, Box 118, S-221 00 Lund.
- Ansvarig utgivare:** Lars Bengtsson. Tel. 046-222 89 80.
- Redaktör:** Rolf Larsson. (Rolf.Larsson@tvrl.lth.se) Tel. 046-222 73 98, Fax 046-222 44 35.
- Sekreterare:** Clary Nykvist Persson. Tel. 046-222 98 82, Fax 046-222 44 35.

Tidskriften VATTEN har som mål att publicera artiklar om teknik och forskning rörande vattenresurser, vattenbehandling och vattenvård. Vid bedömning av en artikel tas hänsyn inte bara till dess vetenskapliga nyhetsvärde utan även till dess praktiska värde (driftfrågor). Översiktsartiklar och debattinlägg av allmänt intresse publiceras också. Referee-system tillämpas ej i formell mening, dock granskas artiklarna av redaktionen och tillfälliga medarbetare.

Tidskriften VATTEN ska också informera Föreningen Vattens medlemmar om föreningens aktiviteter.

Särskilt utrymme reserveras för notiser om litteratur, konferenser, kurser etc. och meddelanden av skilda slag från föreningar, företag, institutioner, universitet och högskolor samt massmedia.

Kortfattad instruktion för författare

Artiklar, inklusive figurer, skickas elektroniskt (via e-post eller annat medium) och som papperskopia till redaktionen. Figurer och tabeller med tillhörande text placeras sist. Ett foto på varje författare ska också bifogas.

Artiklar kan skrivas på skandinaviskt språk eller på engelska.

Alla artiklar ska ha abstract på engelska. Artiklar på skandinaviskt språk ska dessutom ha sammanfattning på samma språk som artikeln. Abstract och sammanfattning ska vardera omfatta högst 200 ord.

En lista med högst 10 key words bifogas artikeln.

Ange dignitet på rubriker, men minimera i övrigt layout.

Referenser ordnas alfabetiskt och skrivs enligt exempel:

Lindholm, T. & Ohman, P., 1996. Some advantages of studying living phytoplankton. Vatten 52:1, 9–14.

Författare erhåller särtryck av artikeln i form av pdf-fil utan kostnad.

Antagna artiklar får ej publiceras i annan tidskrift utan redaktionens medgivande.

Utförlig instruktion för författare

- Se www.foreningenvatten.se (under »Verksamheten/Tidskriften VATTEN»)
- Kan även erhållas från redaktionen.